

ÇOCUK HAKLARI

Çocuklar, tüm insanların sahip olduğu hakların yanında, gelişimsel ihtiyaçları nedeniyle özel insan haklarına da sahip olmalıdır. İnsan haklarının bir uzantısı veya özel bir parçası gibi görünen çocuk hakları, aslında insan haklarından bazı yönleri ile farklılaşan, kendine özgü ve çok önemli bir alandır (Akyüz, 2000).

İdeal hukuk açısından çocuk hakları, çocuğun hem insan olmasından hem de bakılmaya, korunmaya ve yetiştirilmeye muhtaç olmasından dolayı sahip olması gereken haklarıdır. Pozitif hukuk açısından çocuk hakları ise, ulusal ve uluslararası hukuksal metinlerde ayrıntıları ile düzenlenen, belirli bir güvenceye ve özellikle yargı organlarınca gerçekleştirilecek koruma yollarına kavuşturulan çocukların sahip olduğu haklardan oluşur. Çocuk hakları, en genel şekilde; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaksal bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olarak tanımlanabilir (Akyüz, 2016).

Çocuğun korunması sorunu tüm dünyada ve Türkiye’de günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Bilindiği gibi ülkelerin kalkınmışlığı ile çocuklara verdiği değer arasında doğru orantı vardır; diğer bir deyişle çocuklara sağlıklı büyüme ve gelişme imkânlarının sağlandığı toplumların kalkınmış olduğu söylenebilir. Bu öneminden dolayı son yıllarda çocuk hakları alanı başta eğitimciler ve özellikle de öğretmenler olmak üzere hukukçular, polisler ve sosyal hizmet uzmanları gibi birçok meslek çalışanını yakından ilgilendirmeye başlamıştır (Akyüz, 2000).

Çocuklara bazı hakların tanınması fikri, uluslararası toplum tarafından da kabul edilmiştir. Çocuk hakları konusunda uluslararası düzeyde ilk ciddi adım Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle atılmıştır. Ancak söz konusu Bildirge, imzalayan devletlere çocukların refahına yönelik çalışmalarında sadece rehberlik edecek bir nitelik taşımaktadır. BM Genel Kurulu'nda 1959'da kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi ise çocuk haklarının teşvik edilmesi bakımından daha fazla öneme sahiptir. Ancak bu Bildirge'nin benimsemesinden sonra çocuk hakları alanındaki bazı anlayışların değişip yeni fikirlerin ortaya atılması, bildirgelerin herhangi bir hukuksal bağlayıcılığının bulunmaması, uyulmaması durumunda herhangi bir yaptırımın söz konusu olmaması gibi nedenlerle (Akyüz, 2016) çocukların haklarını güvence altına alan uluslararası bir sözleşme yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bunun yanı sıra, insan haklarına ilişkin pek çok BM sözleşmesinin mevcut olmasına rağmen çocuk haklarını vurgulayan bir sözleşmenin bulunmaması da yine özel bir çocuk hakları sözleşmesinin hazırlanmasına yol açmıştır. Dünyanın 1970'lerde çocuk hakları ihlallerine yönelik ilgisinin artması da çocuk haklarını güvence altına alan ve taraf devletlere hukuksal yükümlülükler getiren bir düzenleme yapılması fikrini pekiştirmiştir. Sonuç olarak BM Genel Kurulu çocukların haklarını düzenleyen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi (ÇHS) 20 Kasım 1989'da kabul etmiştir. Türkiye 1990 yılında 43. ülke olarak ÇHS'ni imzalamıştır. TBMM Sözleşme'yi 1994 yılında bir kanun ile onaylamış ve Sözleşme 27 Ocak 1995'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye ÇHS'nin 17., 29. ve 30. maddelerindeki hükümlere T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutarak çekince koymuştur.

ÇHS'nde, 18 yaşından küçük insanların temel hakları 54 maddede düzenlenmiştir. Sözleşme, çocukların kendi yeteneklerini tam anlamda özgürce geliştirmeleri anlayışına dayanmaktadır. Ayrıca Sözleşme hükümleri ile çocuktan sorumlu olan tüm yetişkinlere de ödevler yüklenmektedir. ÇHS'nin dünyanın hemen hemen bütün ülkeleri tarafından onaylanması önemli bir başarıdır.

ÇHS'nde yer alan genel kurallar şunlardır:

- *Çocuğun Gelişme Hakkı.* Sözleşme'ye göre her çocuğun içinde bulunduğu durumun geliştirilmesi, toplumun etkin ve sorumlu bir üyesi haline gelebilmesi için ayrılan kaynaklardan yararlanma hakkı vardır.

- *Çocuğun Yüksek Çıkarı/Yararı.* Çocukları ilgilendiren bütün etkinliklerde çocuğun yararı temel düşüncedir.

- *Ana Babaların Hakları ve Sorumlulukları.* Çocuğun yetişmesinde ve gelişmesinde sorumluluk ilk önce anne ve babaya aittir. Böylece devletlerin veya başka kişi ve kuruluşların anne ve babanın yerine geçmeleri reddedilmektedir.

ÇHS'nde çocuklara tanınan haklar dört grup altında toplanabilir. Bunlar kısaca aşağıda tanıtılmıştır (Akyüz, 2016):

- *Yaşamsal Haklar.* Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını öngören haklardır.

- *Gelişimsel Hakları.* Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme hakları ile din, vicdan, düşünce özgürlükleridir.

- *Korunma Hakları.* Çocuğun her türlü istismara ve ihmale karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlara, çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel istismardan korunması, çocuk işçiliğinin önlenmesi, silahlı çatışma altındaki çocukların korunması, yargı sistemindeki çocukların korunması, özel bakıma ihtiyaç duyan çocukların korunması hakları örnek olarak verilebilir.

- *Katılım Hakları.* Çocuğun ailede ve toplumda etkin bir rol edinmesini sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklara çocuğun görüşlerini açıklama ve kendini ilgilendiren konularda kararlara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma hakları örnek olarak verilebilir.

ÇHS yukarıda da belirtildiği gibi uluslararası hukukta çocukların haklarını ve bu konuda taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenleyen, bağlayıcılığı bulunan hukuksal bir metindir. Bağlayıcılığı olduğu için Sözleşme taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemek üzere 18 uzmandan oluşan Çocuk Hakları Komitesi'nin kurulmasını öngörmüştür. Taraf devletler söz konusu Komite'ye ÇHS'yi onayladıktan iki yıl sonra ve devamında da her beş yılda bir ÇHS'de tanınan hakları yürürlüğe koymak için aldıkları önlemlere ve gerçekleştirdikleri ilerlemeye ilişkin raporlarını sunarlar (Akyüz, 2016).

Korunma hakları kapsamında ÇHS'nin çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesini düzenleyen hükümler içerdiği söylenebilir. Sözleşme'nin 19. maddesi ile taraf devletler çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesini taahhüt etmektedir. Bu maddeye göre, *“Taraf devletler çocuğun anne ve babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.”* ÇHS'nin 34. ve 35. maddeleri, taraf devletlerin çocuğun cinsel istismarına karşı her türlü önlemi almayı taahhüt etmesini içermektedir. Bu maddelere göre, taraf devletler özellikle, çocuğun *“Yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması; çocukların, fuhuş, ya da diğer kanundışı cinsel faaliyette bulundurulması; çocukların, pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini; çocukların, pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini”* (m. 34); *“her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde, ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemi alırlar”* (m. 35). ÇHS'nin 32., 33. ve 36. maddeleri ise çocuğun her tür fiziksel ve duygusal ihmalden korunmasını vurgulamaktadır. Sözleşme'nin 39. maddesi de istismar ve ihmal mağduru olan çocuklar için, yeniden toplumla bütünleştirme adına tüm önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır.